
NE(D)OCENĚNÝ BÁSNÍK – PETR MUSÍLEK

IVO HARÁK

UNDERAPPRECIATED POET – PETR MUSÍLEK

In his study, Ivo Harak deals with work and life of current regional poet Petr Musilek. Harak introduces reasons why Musilek has not been given much credit and public notice as a writer and why there has not been any critical reception and evaluation of Musilek's work. Harak also analyses both Musilek's qualities and weaker points.

Keywords: literary regionalism, contemporary Czech poetry, Bohemian-Moravian Highlands

Nejen literární historii, ale dokonce také literární kritice se stává, že jí výrazné osobnosti protečou mezi prsty nepovšimnuty. Ne každý má to štěstí, že – jako Irma Geisslová – najde po letech (a dávno po smrti) svého Ivana Slavíka, který ji objeví a ocení. Snad si ovšem z osudu těch nepovšimnutých můžeme vzít jakési ponaučení; pokud se tedy pokusíme dohledat příčiny, pro které zůstává tvorba některých spisovatelů známa toliko úzkému okruhu čtenářů a proč tito nepatří nejen mezi autory kanonické, ale vůbec mezi ty reflektované.

Tvůrce, jemuž se budeme věnovat my, nám může posloužit jako dobrý příklad fungování české poválečné (a předlistopadové) i polistopadové literatury. Petr Musílek se vskutku narodil těsně po konci druhé světové války 17. října 1945 v Chotěboři.⁽¹⁾ Jednou z okolností, která osudy příštího básníka determinovala, bylo prostředí, z něž pochází a které za okolností daných únorovým převratem výrazně podmiňovalo možnosti jeho uplatnění (přičemž se mu však překážky stávají také motivací uměleckého a lidského růstu).

1 Básník Petr Musílek umírá během závěrečných korektur tohoto textu 31. října 2020 v Havlíčkově Brodě.

Zatčení Musílkova otce a jeho odsouzení (ve vykonstruovaném procesu) k mnohaletému žaláři nejen ovlivňuje sociální situaci rodiny, ale také výrazně podmiňuje možnosti příštího (nejen studijního) uplatnění jeho umělecky nadaného syna. Pro něho jsou dveře středních škol zavřeny a jedinými možnými profesemi zůstávají ty dělnické. Štěstím v neštěstí se Petru Musílkovi stává fakt, že po zrušení tamního gymnázia vyučují profesori nově vytvořené chotěbořské SVVŠ tolikéž frekventanty školství základního; k nemalému užítku mnohých nadaných, jimž nebylo dovoleno dále studovat.

Z Chotěboře odchází Musílek do pardubického učiliště Východočeských chemických závodů (sídlicího v *proslulé* čtvrti Semtín). S výučním listem se končí jeho pobyt ve školních škamnách. Sám ovšem rád dodává, že díky tomu, že si musel (zejména humanitní) vzdělání sám doplňovat četbou a kontakty s osobnostmi, přistupuje ke tvůrcům a výsledkům jejich práce jaksi nepredsudečně. Navíc si uvědomoval nedbat příliš titulů a poct; a nutnosti vynaložit nemalé úsilí, pokud se chce – v nadúvazku dělnických profesí, jež ho po celý život zaměstnávají (ještě před odchodem do důchodu byl topičem v chotěbořských nábytkářských závodech) – věnovat také práci duchovní.

Myslím, že Musílkovu osobnost velmi dobře vystihuje slovo: aktivita. Není z těch, kteří se jen vezou, ale rád (sám) organizuje a zakládá. Nepotřebuje však být příliš vidět, přes druhé ukazovat na sebe; bez stopy zášti nechává instituce či akce vésti jiné, pokud má pocit, že to svedou lépe – nebo pokud se domnívá, že se vývoj míjí s jeho původními záměry. Ona *neškolenost* se u Musílka projevuje něčím, co bychom s jistou nadsázkou mohli nazvat neúctou k autoritám, přesněji však vymezit jako potřebu brát hodnoty bez ohledu na ty, kdož je nabízejí – ba dokonce po těchto hodnotách vztáhnout ruku (aniž se dopředu táže, zda se to sluší či smí).

V Pardubicích tedy Musílek navazuje kontakt s tamními profesionálními divadelníky a u (později Troškovými filmy proslavené) Valerie Kaplanové se učí tajům uměleckého přednesu. V letech 1962–1963 píše scénáře pro amatérské poetické divadlo Ironie, které se svým (zejména tedy Musílkovým) pořadem nakonec získává druhou cenu na Šrámkově Sobotce. Dodejme, že šlo o jediné významnější ocenění, jehož se Petru Musílkovi (a jeho aktivitám) dostalo.

A dostalo se mu jej vlastně na samém počátku tvůrčí dráhy; zároveň pak na konci jeho pobytu v Pardubicích. Řekněme tedy, že dalším z problémů, které Musílkovy umělecké počiny provázejí, je jejich *nevčasnost*. Po absolvování základní vojenské služby sice odchází do Prahy; nicméně se tak stává vlastně až ve druhé půli let šedesátých. S politickým uvolněním se rozvíjejí také aktivity kulturní; jenomže Musílek přichází (navíc jako *neznámý* autor bez jediného tištěného textu) ve chvíli, kdy jsou pozice takřikajíc obsazeny. Přesto se stihne v letech 1967–1968 účastnit na volných autorských pořadech (jakýchsi veřejných čteních) organizovaných v tehdejší PKOJF Eduardem Pergnerem pod názvem Pranýř, a Musílkův podíl na jednom z večerů nezavedených tvůrců ve Viole se dokonce stane základem jeho krátkodobé spolupráce s Československým rozhlasem. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se Petr Musílek konečně dočká prvních tištěných textů (básní) v *Divokém víně* nebo *Květech*, ještě před počátkem tuhé *normalizace* však v roce 1969 opouští Prahu a vrací se do Chotěboře (aniž se dočkal vydané sbírky nebo alespoň pásma z textů, které by výrazněji vystihlo jeho básnický profil a zapsalo jej do podvědomí širšího okruhu čtenářů). Pro Musílka přišla zkrátka *normalizace* příliš brzy, vlastně na samém počátku jeho tvůrčí dráhy – jako básníka už tištěného.

Na druhou stranu se nestihl projevit natolik, aby jej to pro časy příští výrazně limitovalo. Nepodceňujme v tomto punktu ovšem ani to, co v jednom ze soukromých rozhovorů traktoval slovy: „Když mi vyhrožovali, že půjdu k lopatě, opáčil jsem, že tu mám v rukách každý den. Nahlédli do mých kádrových materiálů a zmohli se pouze na: Aha...“ Počátek *normalizace* pro něj přece přináší další z trvale limitujících faktorů: *Život mimo kulturní centra*. Obzvláště limitující v časech před internetovou komunikací, zato v době zostřeného politického dohledu (také nad aktivitami kulturními²⁾). Ve městě ležícím mimo hlavní železniční tratě, bez přímého napojení na dálnici. Navíc, připomeňme, se Musílek živí manuální prací (často) ve směnném provozu.

2 Zejména pokud se takovýchto aktivit v obci vyskytuje minimum a pokud lze snadno zjistit, kdo na tyto akce přijíždí odjinud. (Prakticky tak neexistuje možnost jejich utajení.)

Nicméně musíme podotknout, že se Musílek snaží z daného omezení učinit výhodu: Například z toho, že ne každý je v Chotěboři zběhlý v tom, co je už zakázáno, co jenom sledováno a co ještě povoleno. Zároveň usiluje (a to v časech před- i polistopadových) z Chotěboře jakési regionální literární centrum vytvořit. Nemůže-li tisknout, píše texty pro místní folkovou skupinu. Nemůže-li se účastnit kulturního dění ve větších městech, zakládá v Chotěboři divadlo poezie Soudy (1978–1984), organizuje literární večery a vydává samizdatovou edici *Soudy* (celkem 27 čísel) (Harák 2010: 231–235; Příbáň 2018: 457–458). Pokud zve na ony autorské večery také tvůrce z takzvané šedé zóny (mj. Stanislava Zedníčka či Ludvíka Kunderu), ocitají se na stránkách *Soud* dokonce autoři zapovězení (zejména ti duchovní orientace a spjatí s Vysočinou; mj. Jan Zahradníček a Jakub Deml, ze žijících Bedřich Fučík). Zvýšený zájem dohlížitelů nad kulturou jej posléze přinutí kulturní aktivity oficializovat pod křídly městského kulturního střediska (pro jehož *přátele* vychází mezi léty 1985–1989 deset čísel čtvrtletníku *Klubové listy*). Tyto počiny jsou provázeny občasnými publikacemi Musílkových básní a fejetonově laděných úvah zejména v regionálním tisku (*Pochodeň, Cesta Vysočiny, Region*).

V osmdesátých letech dvacátého století patří (tehdy už nemladý) Petr Musílek k okruhu začínajících slovesných tvůrců sdružených pod patronátem Jana Dvořáka kolem královéhradeckého Kruhu. Z těchto kontaktů nakonec rezultuje vydání dvou Musílkových básnických sbírek (jejich zodpovědnými redaktory jsou Lenka Chytilová a Jan Dvořák), které našemu autorovi rámuje dané tvůrčí desetiletí.

S novou politickou situací se na samém konci osmdesátých let objevují také nové možnosti rozvoje kulturního dění. Ač jich Musílek hojně využívá,³ v jednom zůstává stejný: přestože se více účastní také aktivit v kulturních centrech regionálních (v Pardubicích či Hradci Králové) nebo dokonce v Praze (kde jsem byl svědkem hojně navštíveného čtení z jeho *Medaile za vytrvalost*), snaží se spíše přitáhnout osobnosti a akti-

3 Po *sametové revoluci* se stává členem Obce spisovatelů; v jejím rámci stojí později u zrodu Střediska východočeských spisovatelů.

vity do regionu, přímo do Chotěboře.⁽⁴⁾ A pokud se některé z akcí později z regionálního omezení vymaňují, přestává se jich výrazněji účastnit. V lůně festivalu fantasy a sci-fi Avalcon vzniká tehdy v Chotěboři (2003) festival a soutěž Literární Vysočina (už od roku 2001 se přílohou v Chotěboři vycházejícího fanzinu *Zbraně Avalonu* stává Musílkem redigovaná *Dílňa Vysočiny*); navazující na (od devadesátých let jím opět pořádané) autorské večery. Problémy v komunikaci s městem a tamní kulturní komisí, postupné vyčerpání zájmu místního publika a obtížnější dopravní dostupnost Chotěboře vedou k tomu, že je Literární Vysočina ve druhé půli prvního desetiletí nového tisíciletí přesunuta do Havlíčkova Brodu a posléze do Prahy (čímž ztrácí smyslu nejen její název). To však už Petr Musílek dávno mezi organizátory nefiguruje.

Pravíme-li „mezi organizátory“, mimoděk vyzrazujeme další z možných příčin Musílkova ne(d)ocenění. Již bychom v posledku mohli definovat tvrzením, že *iniciátoři, organizátoři a porotci literárních cen zpravidla nebývají jejich laureáty*. Vedle Literární Vysočiny (jejíž součástí byla od samého počátku také literární soutěž, jíž se dokonce účastní autoři ze Slovenska) se Musílek po listopadu 1989 podílí na dalších (bez výjimek regionálně ukotvených) akcích: soutěži pořádané pro mladé a začínající tvůrce časlavskou městskou knihovnou a na druhdy prestižní Proseči Terezy Novákové (mohu dosvědčit, že jeho mínka stran úrovně textů či potenciálních vítězů se často mívá se zájmem pořadatelů).

Musílkovo výrazné regionální ukotvení patrně může také za další z podminek faktické zatímní neexistence toho autora v dějinách současné české literatury: tou je téměř (s výjimkami: Harák 2010: 236–243) *nulová kritická recepce jeho tvorby*. Zároveň opět můžeme hovořit o nevčasnosti jejího objevení se v rámci oficiální české literární scény. Patrně nejkvalitnější z Musílkových básnických opusů *Věci našeho života* (Musílek 1988) totiž v královéhradeckém Kruhu vychází na samém konci *normalizace* a dostává se tak do konkurence postupných návratů druhdy zapovězených (básnic-

4 To se týká také Musílkovy účasti na akcích mimochotěbořských: ze kterých volí zejména ony regionálně (Varnsdorf, Broumov, Česká Skalice) ukotvené.

kých) tvůrců na přelomu osmdesátých a devadesátých let. Své další sbírky si Petr Musílek vydává sám s pomocí pražského nakladatele a tiskaře Romana Poláka až od roku 2006; tedy v čase, kdy podstatně opadá zájem o literaturu (a ještě zřetelněji o poezii) a její tvůrce a kdy už zbylé publikum neochotně objevuje nejen tvůrce nové a začínající, ale i ty zasuté okolnostmi někdejšího literárního provozu (sentiment počínajících se devadesátých let už pominul). Vydávání vlastním nákladem s sebou přináší řadu problémů, z nichž nyní zmíníme nízký náklad, lacinou úpravu svazeků, neochotu distributorů (odsuzující knihy k šíření na Musílkových autorských čteních či přátelských setkáních autorů) a faktický nezájem recenzentů.

Toliko jediná kniha Petra Musílka se po listopadu 1989 dočkala vydání v kamenném (dokonce pražském) nakladatelství za kvalitní redakční (i grafické) úpravy – a to dokonce vydání se zrcadlově připojeným anglickým překladem. Se zjevnou orientací také na zahraniční (jak nakladatel prozradil a jak je i nasnadě: anglické) čtenáře. Krátce po vydání *Medaile za vytrvalost* (2007) však její nakladatel krachuje; takže publikace se značným potenciálem uměleckým i komerčním opět nedoznává ani lepší distribuce ani výraznějšího kritického ohlasu⁵ (Harák 2010: 296–297). Ani oné slibované přítomnosti na zahraničním knižním trhu.

Zlí jazykové by se nicméně mohli tázat, zdali není nakonec ohlas Musílkových prací v přímé úměře k jejich skutečné umělecké kvalitě. Musílek vskutku není experimentátor objevující nové, dosud nepopsané kontinenty, není ani tvůrcem nějakého výrazného osobního existenciálního zaujetí. Řekněme, že největší penzum jeho básnických textů můžeme pokládat za reflexivní lyriku (často zahalenou v hávu lyriky přírodní) reflektující uzlové okamžiky bytí v jejich provázanosti s časem denním či ročním, s dějinným plynutím (v němž do těch malých pronikají ony velké dějiny symbolem nebo alegorií) stejně jako s ději a proměnami přírody a ukotvující vše dotykem s předměty „denní potřeby“ (chléb, káva, cigareta), s prostorami domu otevíranými průhledem či pohybem. Individuální autorskou daností

5 Přes hojně navštěvovaná čtení organizovaná v kulturních centrech (mj. v knihkupectví Academia na pražském Václavském náměstí).

může zde být svázání s přírodou vysočinskou – anebo častá přítomnost motivu cesty (vlakem): spojnice s duchovním světem tam za obzorem.

Při bližším ohledání si přece povšimneme určitých rozdílů mezi sbírkami vydanými ještě v letech osmdesátých v královéhradeckém Kruhu a knížkami vycházejícími po listopadu 1989 (vlastně až na počátku nového tisíciletí) vlastním nákladem básnickovým. A týkají se nejen vnější úpravy. Přítomnost zodpovědného redaktora vede básníka k větší tvárné kázni, k výraznější tvarové, rytmické i významové sevřenosti textu (ať už píše volným veršem, ať – zejména ve svých /knižně/ tištěných počátcích – veršem vázaným nejčastěji v jambotrocheji a s výraznými rýmy). První dvě Musílkovy sbírky navíc nejsou kvalitativně rozkolísané, udržují si stálou – a dosti vysokou – úroveň. Není zde jediného místa, které by bylo diktováno potřebou vyjít vstříc politické situaci druhé půle normalizace, obsahujícího dobové ideologémy. Pravda, Musílkova poezie není ani nějakým zjevným kulturním odbojem; velké dějiny tu do těch malých pronikají toliko náznakově a symbolem (často ve druhém plánu dění přírodního). Což je nakonec dobře, neboť aktuální traktování tu neomezuje obecnou platnost vysloveného. Za kmotry mohli Musílkovi jít z Vysočiny pocházející básníci duchovní orientace jako Jan Zahradníček, Bohuslav Reynek⁶ (z nedalekého Petrкова) či mladší Josef Suchý.

Počínaje druhou Musílkovou sbírkou začínají velké dějiny přece jen zřetelněji prosakovat plátnem individuálních lidských osudů: ať už jde o obraz konce let šedesátých (včetně činu Palachova) v básni „Z kroniky“, absurditu normalizačních přípisů, příkazů a zákazů v básni „Spis“ či alegorii času nachýleného k rozhodnutí v básni „Sen o zahradě“. Nicméně právě zde se objevují ony problematické jevy, které budou provázet další Musílkovy sbírky.

Míním jimi tendenci k výčtu a popisnosti, vedoucí vedle přílišného rozsahu textů k jejich menší rytmické výraznosti a nižší sémantické nasycenosti. Některá místa jsou s patosem zahlcena také frází: „Chci však zahradu

6 K němuž se ve své druhé sbírce už otevřeně hlásí dedikací básně „Vychladlá hnízda“ (reagující na tehdy ještě ineditní/bibliofilsky vydaný Reynkův *Odlet vlaštovek*).

/ do které lze vstoupit / zahradu která bude zítřkem naší naděje“ (Musílek 1988: 56). Alegorie se svojí jednosměrnou obrazností mnohem méně aktivizuje kognitivní aspekt čtenářovy fantazie a mnohem více jej vede vnučujíc mu předem daná řešení. Básník má snahu přes míru dopovídat a vysvětlovat; později se dokonce stává i politicky tendenčním.

Zřetelněji tehdy, pokud už nad sebou nemá ruku zodpovědného redaktora, který by jej nutil k přísnějšímu výběru textů a pečlivější práci na každém z nich (ač lze občasné rytmické nepřesnosti pozdějších Musílkových opusů přičíst na vrub i nedostatečnému autorovu školení).

Musílkovo zklamání z polistopadového vývoje jej přivádí nejen k radikalizaci politických názorů (a vstupu do Unie českých spisovatelů), ale také k epigramatickému vyostření některých textů: jichž satirický osten je nicméně zabrušován popisností a didaxí. Filozofické reflexe náhle odpoutané od věcného základu pak trpí verbalismem i abstrakcí. Ačli neškolený, přece však zdravý rozum či vkus však Musílkovi brání, aby upadl do osidel planého ideologizování. Nejsilnější a umělecky nejpřesvědčivější nicméně až do konce (Musílek 2008b) zůstává, pokud na místě lidí vidí člověka – v sepětí s věcmi a přírodou jeho života.

Ani kvalita Musílkových básní nám tedy nedokáže bezezbytku vysvětlit mlčení kritiky, které se nad nimi vznáší. Nabízí se tedy ještě jedno vysvětlení: Musílkův *nezájem o vnější pocty* a neochota vlamovat se do dveří nakladatelství nebo časopiseckých redakcí. Z korespondence a soukromých rozhovorů s autorem víme, že sice cítí povinnost zprostředkovat svoji tvorbu širšímu čtenářskému okruhu; míní však, že této povinnosti lze učinit zadost jak jakýmsi novodobými samizdaty,⁽⁷⁾ tak kompletním zpřístupněním knižně vydaných (<http://www.petrmusilek.cz/?vydane-knihy,39>) i nevydaných (<http://www.petrmusilek.cz/?knihy-v-rukopisech,35>) opusů v elektronické podobě v rámci svých webových stránek (<http://www.petrmusilek.cz/?osobni-udaje,34>) – obsahujících mj. také *neknižní* Musílkovu publicistiku.

Přece však Petr Musílek pozornosti svého okolí, svých kolegů či literárních vědců tak docela neunikl. Jeho předlistopadové aktivity našly zhodno-

7 Počítačově tištěná edice *Printli* (obsahující celkem 10 svazků).

cení v jednom z hesel olbřímího slovníku *Český literární samizdat* (Přibáň 2018). Jeho (současné) místo v kontextu literatury regionu (Chotěbořska)⁽⁸⁾ je zachyceno ve sborníku *Dnes ještě nezapadá slunce nad Železnými horami* (Ždichynec 2019); na jehož vydání se podílejí Městský úřad a Městské muzeum v Chotěboři. Možná je pro básníka nakonec tím největším uznáním, je-li čten (a někdy také pochválen) *tam doma!*?⁽⁹⁾

PaedDr. Ivo Harák, Ph.D.

Katedra bohemistiky

Pedagogická fakulta UJEP v Ústí nad Labem

Králova výšina 3132/7, 400 96 Ústí nad Labem

harak@post.cz

8 Včetně předchůdců (F. X. Boštík) a současníků (J. Holoubek, M. Urbanová); na uspořádání svazku mají výrazný podíl také Musílkovi generační soupeřníci (s blízkým vztahem k Chotěboři): básník a lékař Bohumil Ždichynec a literární vědec Vladimír Novotný.

9 Autorské čtení zorganizované v Chotěboři po vydání sborníku se bohužel stalo posledním veřejným vystoupením už nemocného básníka.

LITERATURA

HARÁK, Ivo

2010 *Býjýjt odněkud* (Praha: Protis)

MUSÍLEK, Petr

1981 *Tichý svědek* (Hradec Králové: Kruh)

1988 *Věci našeho života* (Hradec Králové: Kruh)

2006a *Cesta k šípku* (Chotěboř: Vlastním nákladem)

2006b *Ztráta tíže* (Chotěboř: Vlastním nákladem)

2007 *Medaile za vytrvalost* (Praha: Mezera)

2008a *Epigramy* (Chotěboř: Vlastním nákladem)

2008b *Amorena* (Chotěboř: Vlastním nákladem)

PŘIBÁŇ, Michal a kol.

2018 *Český literární samizdat* (Praha: Academia / ÚČL AV ČR)

ŽDICHYNEC, Bohumil (ed.)

2019 *Dnes ještě nezapadá slunce nad Železnými horami* (Chotěboř: Chotěbořská edice)

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

<http://www.petrmusilek.cz/?vydane-knihy,39> [Přístup 28. 11. 2018]

<http://www.petrmusilek.cz/?knihy-v-rukopisech,35> [Přístup 28. 11. 2018]

<http://www.petrmusilek.cz/?osobni-udaje,34> [Přístup 28. 11. 2018]